

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2018

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)

ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)

გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)

ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)

ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)

თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)

ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)

პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)

ლადო ქანტურია (პროფ., თსუ)

ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)

გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)

ლაშა ბრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და

სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)

გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,

ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)

ბერნდ შუნემანი (პროფ.,

მიუნხენის უნივერსიტეტი)

იან ლიდერი (პროფ.,

ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)

ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,

ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2019

ISSN 1987-7668

ქალთა უფლებების დაცვის ტენდენციები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში

ქალთა უფლებების დაცვის საკითხი ბოლო პერიოდში მეტად აქტუალური გახდა საქართველოში. აქედან გამომდინარე, სტატიის მიზანია გაანალიზოს თუ როგორი ტენდენციები არსებობს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში ქალთა უფლებების დასაცავად და რა მიდგომები ყალიბდება ამ მიმართულებით იმის გათვალისწინებით, რომ ქალთა უფლებების შესახებ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია საგანგებო დათქმას არ მოიცავს. სტატიაში თეორიულ მსჯელობასთან ერთად მოცემულია როგორც კლასიკური ისტორიული პრეცედენტებში ასახული თავდაპირველი მსჯელობები, ასევე ბოლო წლების მანძილზე შექმნილი, ქალთა უფლებების დაცვისათვის ფუნდამენტური მნიშვნელობის მქონე პრეცედენტების ანალიზი, რომელთა ანალიზის საფუძველზეც ვითარდება დასკვნა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ევოლუციის გზით ქალთა უფლებების დასაცავ ეფექტურ სამართლებრივ ბაზად ჩამოყალიბდა.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, ქალთა უფლებები, ოჯახური ძალადობა, პოზიტიური ვალდებულება, „ოსმანის ტესტი“, პრეცედენტული სამართლის ევოლუცია.

1. შესავალი

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია (შემდგომში - კონვენცია) 1950 წლის 4 ნოემბერს იქნა ხელმოწერილი და მაღალი ხელშემკრელი სახელმწიფოების ნაწილისთვის ჯერ კიდევ 1953 წლიდან ამოქმედდა,¹ მაგრამ მისი მნიშვნელობა და გავლენა მონაწილე ქვეყნებში წლიდან წლამდე სულ უფრო იზრდება. ამის ნათელი დასტური ისიცაა, რომ კონვენციის საფუძველზე შექმნილ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ზოგჯერ „ევროპის სინდისსაც“ უწოდებენ.² ასეთ პოპულარობას მრავალი მიზეზი აქვს, თუმცა ყველა მთავარი ისაა, რომ კონვენციამ ევროპის საბჭოს ნევრი ქვეყნების იურისდიქციის ქვეშ მყოფ პირებს ყველაზე ეფექტური უფლების დაცვითი საერთაშორისო მექანიზმი შეუქმნა.

საერთაშორისო ასპარეზზე ადამიანის უფლებების დაცვის გამოტანასთან ერთად, გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან სულ უფრო და უფრო აქტუალურად დადგა საერთაშორისო

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი სკოლისა და საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის მონვეული ლექტორი.

¹ <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c=#n1359128122487_pointer> [26.11.2016].

² <http://www.echr.coe.int/documents/anni_book_content_eng.pdf> [26.11.2016].

სო დღის წესრიგში ქალთა უფლებების დაცვის საკითხები. საბოლოოდ ეს საკითხები მოწესრიგდა ისეთი ფუნდამენტური კონვენციით როგორცაა გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1979 წლის 18 ნოემბრის კონვენცია „ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“. კონვენციამ ადამიანის უფლებების დაცვის საერთო ქოლგის ქრილში ქალთა უფლებების მრავალი სპეციფიკური საკითხიც მოიცვა და ამავე დროს, შექმნა კონვენციით განსაზღვრული უფლებების დაცვისა და განხორციელებაზე ზედამხედველობის ორგანო – ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტი. მიუხედავად ამისა, მკვლევართა ნაწილის აზრით ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის ეფექტიანი გამოყენება ჯერ მაინც არ ხდებოდა იმ შეზღუდვებსა და უსამართლობის ეფექტიანად აღსაკვეთად, რომლებსაც ქალები განიცდიდნენ მხოლოდ იმის გამო, რომ ისინი ქალები იყვნენ.³ აქედან გამომდინარე, ქალთა უფლებების დაცვა უნივერსალურ ხასიათს არ ატარებდა.⁴

მკვლევართა ნაწილის აზრით ადამიანის უფლებათა დაცვის გაეროს სისტემა მიზნად ისახავდა ქალთა მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის ნახალისებასა და დაცვას ორი გზით – ადამიანის უფლებების შესახებ ძირითადი ხელშეკრულებების მიმართ არადისკრიმინაციული მოპყრობისა და თანასწორობის გზით და იმავე პრინციპების გატარებით საგანგებოდ ქალთა უფლებების დასაცავად შექმნილი ხელშეკრულებების მიმართ.⁵ მიუხედავად იმისა, რომ ქალთა უფლებების დაცვა ძალადობის უამრავი ფორმისაგან გათვალისწინებული იყო საერთაშორისო ნორმების მთელი წყებით, არცერთი ასეთი ნორმა არ იყო საკმარისად ფართო ან სპეციალიზირებული რათა მინიმალურზე მეტი ეფექტი ჰქონოდა ქალთა წინააღმდეგ მიმართული ძალადობის კონტროლისა ან აღმოფხვრისათვის.⁶

საერთაშორისო და რეგიონული კონვენციების მიღების შედეგად კიდევ უფრო გაიზარდა სახელმწიფოთა პასუხისმგებლობა ქალთა უფლებების დაცვის თვალსაზრისით. ცხადია, რომ სახელმწიფოს შეერაცხება მისი წარმომადგენლების მიერ განხორციელებულ ქმედებები, მაგრამ ეკისრება თუ არა სახელმწიფოს რაიმე ვალდებულება თუ ქალთა უფლებები ირღვევა ფიზიკური პირების მიერ. თეორიაში ამ საკითხს დადებითი პასუხი აქვს გაცემული, განსაკუთრებით ქალთა უფლებების დარღვევის ისეთი აქტის შემთხვევაში როგორცაა ოჯახური ძალადობა.⁷ ძალადობის ინდივიდუალური აქტების მიმართ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის მზარდი კონცეფცია და ოჯახური ძალადობის ადამიანის უფლებების დარღვევად აღიარება საერთაშორისო სამართლის თანამედროვე მიღწევას წარმოადგენს.⁸

³ Cook R. J., *Women's International Human Rights Law: The Way Forward*, სტატიათა კრებულში: Cook R. J. (ed.), *Human Rights of Women, National and International Perspectives*, University of Pennsylvania Press, 1994, 3.

⁴ იქვე.

⁵ Van Leewen F., *Women's Rights are Human Rights!: The Practice of the United Nations Human Rights Committee and the Committee of Economic, Social and Cultural Rights*, წიგნში: Hellun A., Aasen N.S. (eds.) *Women's Human Rights, CEDAW in International, Regional and National Law*, Cambridge University Press, 2012, 246.

⁶ Fitzpatrick J., *The Use of International Human Rights Norms to Combat Violence Against Women in Human Rights of Women, National and International Perspectives* (Cook R.J. ed.), University of Pennsylvania Press, 1994, 532.

⁷ McQuigg R.J.A., *International Human Rights Law and Domestic Violence, The Effectiveness of International Human Rights Law*, Routledge 2011, 7.

⁸ Hasselbacher L., *State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence and International Legal Minimums of Protection*, 8 Nw.J.Int'l Hum. Rts. 190, 2010, 192, <<http://scholarlycommons.la.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>> [19.04.2017].

ამავდროულად, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი გამოიყენებოდა იმისათვის, რომ გამოსაყენებელი სტანდარტები გასცდენოდა ეროვნულ ფარგლებს და სახელმწიფოთაშორისო მსჯელობის ნამონეება მომხდარიყო ისეთი მძიმე ქმედებების მიმართ, რაც სხვაგვარად დარჩებოდა იმ სახელმწიფოთა შიდა საზრუნავად, სადაც ასეთი ქმედებები განხორციელდნენ.⁹

ქალთა უფლებების დაცვისათვის ბრძოლამ და კონკრეტული საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტების მიღებამ გამოიწვია ქალთა უფლებების დასაცავად საერთაშორისო სამართლებრივი ინსტიტუტებისადმი მზარდი მიმართვიანობა.¹⁰ მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსათვის მიმართვისკენ მონოდება¹¹ და მიმართვიანობის ზრდა. საგულისხმოა, რომ მიუხედავად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით დაცული უფლებების მრავალფეროვნებისა, კონვენციაში არ ყოფილა ასახული რაიმე პირდაპირი დებულება ქალთა უფლებების დასაცავად. კონვენციის შინაარსის გაცნობამ შეიძლება მკითხველს შეუქმნას შთაბეჭდილება, რომ კონვენციით ქალთა უფლებების დაცვა შეიძლება ვერ იყოს ისეთ ეფექტური, როგორც მასში პირდაპირ ასახული სხვა უფლებების დაცვა. თუმცა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განხილულ პირველი დავებში ნამოიჭრა ქალთა უფლებების დაცვის საკითხი.¹² მიუხედავად კონკრეტული ნორმების არარსებობისა, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ კონვენციის დებულებების განმარტების საფუძველზე შექმნა მნიშვნელოვანი პრეცედენტული სამართალი, რაც ქალთა უფლებების დარღვევის შემთხვევაში, ეფექტიანი სამართლებრივი პასუხის გაცემის საშუალებას იძლევა. ამავე დროს, ქალთა უფლებების სათანადოდ დაცვის პრობლემატიკა მეტად მნიშვნელოვანია საქართველოს სახელმწიფოსთვისაც, ვინაიდან მთელ რიგ კონკრეტულ შემთხვევებში დგინდება არსებული მიდგომებისა თუ პრაქტიკის შეუსაბამობა საერთაშორისო სტანდარტებთან.¹³

აქედან გამომდინარე, წინამდებარე სტატია შეეცდება პასუხი გასცეს კითხვას თუ რამდენად ეფექტიანად იცავს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ქალთა უფლებების ფართო სპექტრს ამ უფლებების კონვენციის ტექსტში პირდაპირი ასახვის გარეშე და როგორია პრეცედენტული სამართლით ჩამოყალიბებული სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების პრინციპის გავლენა ამ დაცვაზე. ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად გაანალიზდება პოზიტიური ვალდებულების არსი და დანიშნულება, პოზიტიური ვალდებულების ასახვა თავდა-

⁹ *McQuigg R.J.A., International Human Rights Law and Domestic Violence, The Effectiveness of International Human Rights Law, Routledge 2011, 2.*

¹⁰ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია, 1950წ.; ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია, 1969წ. საერთაშორისო პაქტი პოლიტიკურ და სამოქალაქო უფლებათა შესახებ, 1966წ.; კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, 1979წ.

¹¹ *McQuigg R., The Use of Litigation as a Vehicle for Implementation, წიგნში: McQuigg R., International Human Rights Law and Domestic Violence, The Effectiveness of International Human Rights Law, Routledge, 2011, 16-18.*

¹² ა) ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ, 1979 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, საქმე №6289/73,

ბ) მერქსი ბელგიის წინააღმდეგ, 1979 წლის 13 ივნისის გადაწყვეტილება, საქმე №6833/74.

¹³ იხ. ქალთა დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტის (CEDAW) 2015 წლის 13 ივნისის კომუნიკაცია №24/2009, საქმეზე X and Y v. Georgia.

პირველ საქმეებში. ამის შემდეგ ქალთა უფლებების დაცვის უმთავრესი კონკრეტული საქმეების მაგალითზე, გამოვლინდება სასამართლოს მიდგომა ქალთა უფლებების დაცვის მიმართ და წარმოჩინდება სასამართლოს მიერ ქალთა უფლებების დარღვევის ფაქტების მიმართ გამოყენებული ნორმატიული ბაზის ევოლუცია.

2. პოზიტიური ვალდებულების ცნება და მისი არსი

პოზიტიური ვალდებულების ცნების წარმოშობის ახსნამდე აუცილებელია მოკლე მიმოხილვა თუ რამ გამოიწვია პრაქტიკაში ამ ტერმინის დამკვიდრება. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საერთაშორისო საჯარო სამართლის სუბიექტები სახელმწიფოები არიან და ფიზიკური თუ იურიდიული პირები პირდაპირ არ არიან შებოჭილნი საერთაშორისო საჯარო სამართლის ნორმებით.

ადამიანის უფლებათა კონცეფცია წარმოიშვა პიროვნების უფლებების დასაცავად სახელმწიფოს მხრიდან მათი დარღვევის თავიდან ასაცილებლად.¹⁴ თუმცა, ახლად ჩამოყალიბებული უფლებების შემცველი ნორმები ზოგადად ჩამოყალიბებული იყო მეტად ნეგატიური ფორმით, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფო ვალდებული იყო მარტოდენ თავი შეეკავებინა შესაბამისი უფლების დარღვევისაგან.¹⁵ ადამიანის უფლებათა თავდაპირველი ხელშეკრულებების შემქმნელების უპირველესი მიზანი ის იყო, რომ უზრუნველყოთ ისეთი სივრცის არსებობა, სადაც პირი სახელმწიფოს ჩარევისაგან დაცული იქნებოდა.¹⁶ ამ ეტაპზე მიზანი არ იყო ის რომ სახელმწიფოს რაიმე პოზიტიური მოქმედება განეხორციელებინა და არც ის, რომ სახელმწიფო ეიძულებინა ჩარეულიყო ვითარებაში, სადაც ერთი პირის უფლება დაირღვეოდა მეორე პირის მიერ.¹⁷

თუმცა ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი იმ მიმართულებით განვითარდა რომ შექმნა მთელი რიგი ისეთი მექანიზმები, რომელთა მეშვეობითაც მას კერძო ურთიერთობებში შელწევა შეუძლია.¹⁸ ერთ-ერთი ასეთი მექანიზმია სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოს შეიძლება დაეკისროს პოზიტიური ვალდებულება, რათა მან უზრუნველყოს ადამიანის უფლებათა სტანდარტების დაცვა იმ ურთიერთობებში, რომლებშიც კერძო პირები მონაწილეობენ.¹⁹

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაშრომი, რომელიც შეეხება ადამიანის უფლებათა დარღვევას კერძო პირების მხრიდან, მოცემულია სტატიათა კრებულში „პირადი ცხოვრება და

¹⁴ *McQuigg R.J.A., International Human Rights Law and Domestic Violence, The Effectiveness of International Human Rights Law, Routledge 2011, 4.*

¹⁵ იქვე.

¹⁶ იქვე.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ იქვე, 7.

¹⁹ იქვე.

ადამიანის უფლებები“.²⁰ თავის ნაშრომში „ოცი წელი – კონვენციის გამოცდილება და სამომავლო პერსპექტივები“ ფედონ ვეგლარისმა მიუთითა შემდეგზე: „ერთადერთი ხარისხობრივი განსხვავება ამ სახის [ადამიანის უფლებების] კერძოსამართლებრივ დარღვევასა და საჯარო ხელისუფლების მიერ განხორციელებულ დარღვევებს შორის ისაა, რომ კერძო პირი თუ ის ვერ მოახერხებს დე ფაქტო მთავრობის შექმნას, ვერასდროს შეძლებს ამ უფლებების ან თავისუფლებების ჩამორთმევას ან მათ გაუარესებას, ზოგადად ან ინდივიდუალურად“.²¹

ეს დებულება განამტკიცებს იმ ძირითად პრინციპს, რომ როდესაც ადამიანის უფლებები ირღვევა არა სახელმწიფოს, არამედ სხვა პირის მხრიდან, ამ უფლებებს მაინც აქვთ სავალდებულო ძალა და აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია სამართლებრივი ღონისძიებების განხორციელება.²² ამდენად, კერძო პირთა ქცევის მონესრიგება და რეგულირების სტანდარტების სათანადოდ აღსრულება სახელმწიფოს პასუხისმგებლობას წარმოადგენს.²³ აქედან გამომდინარე, კერძო პირების მიერ სხვის უფლებებში განხორციელებულ ჩარევებზე პასუხისმგებელი სუვერენული სახელმწიფო ხდება.²⁴ საგულისხმოა, რომ ეს მიდგომა ნელ-ნელა განვითარდა სხვა მეცნიერთა ნაშრომებში და საბოლოოდ პრეცედენტულ სამართალშიც ჰპოვა ასახვა.²⁵

თუმცა ასეთი ასახვა პირდაპირ არ მომხდარა და მას გარკვეული დრო დასჭირდა. გამომდინარე იქიდან, რომ დოქტრინაში არსებობდა მაკონტროლებელი ორგანოების მიერ სახელმწიფოს მიერ ნაკისრი საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულების განსაზღვრის რამდენიმე მოძღვრება,²⁶ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აირჩია ორნახნაგოვანი მიდგომა, გაჰყო რა სახელმწიფოს ვალდებულებები ორ ნაწილად – ა) ნეგატიურ ვალდებულებებად და ბ) პოზიტიური ვალდებულებებად.²⁷

ზოგადად, სახელმწიფოს ნეგატიური ვალდებულებები საკმარისი სახითაა მოცემული კონვენციის ტექსტში. რამდენიმე პოზიტიური ვალდებულებაც შეიძლება იყოს იქვე აღმორჩენილი. თუმცა პოზიტიური ვალდებულებების კონცეფცია და ამ სახის ვალდებულებების მთელი წყება, გასული საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს წარმოიშვა ბელგიური ლინგვისტური საქმის ზეგავლენით.²⁸ მკვლევართა აზრით, პოზიტიური ვალდებულების კონცეფციამ შესაძ-

²⁰ Vegleris P., “Twenty Years” - Experience of the Convention and Future Prospects, ციტირებულია: Robertson A.H. (ed.), Privacy and Human Rights (Reports and Communications Presented at the Third International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 30 September – 3 October, 1970), Manchester: Manchester University Press 1973, 382; მითითებულია წიგნში: Xenos D., The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights, Routledge, 2011, 19.

²¹ იქვე.

²² Xenos D., The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights, Routledge, 2011, 19.

²³ იქვე, 20.

²⁴ იქვე.

²⁵ დანვრილებით იხ. Xenos D., The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights, Routledge, 2011, 20-22.

²⁶ დანვრილებით იხ. Akandji-Kombe J.F., Positive Obligations under ECHR, A Guide to the implementation of ECHR, Human Rights Handbooks, № 7, Council of Europe, 2007, 4-5.

²⁷ იქვე.

²⁸ იქვე.

ლებლობა მისცა სასამართლოს გაეძლიერებინა და ზოგჯერ გაეფართოებინა კონვენციის ტექსტის არსებითი დებულებები²⁹.

მიუხედავად იმისა, რომ პოზიტიური ვალდებულებების კონცეფციის წარმოშობას წინ უძღვოდა მძლავრი თეორიული და მეცნიერული წანამძღვრები, ასეთი სახის ვალდებულებების სათვის სამართლებრივი საფუძვლის დასაბუთება მაინც უმნიშვნელოვანესი იყო, ვინაიდან კონვენციის წევრ სახელმწიფოებს არა მარტო უნდა გაეზიარებინათ პოზიტიური ვალდებულების კონცეფცია, არამედ ასეთი ვალდებულების შედეგად დარღვეული უფლებები უნდა აღედგინათ. ამდენად, პოზიტიური ვალდებულების სამართლებრივი საფუძვლიანობის მტკიცება და განუხრელი განმტკიცება სასამართლოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენდა. განსაკუთრებით მაშინ, როცა მთელ რიგ შემთხვევებში პოზიტიური ვალდებულების ძალით ხდებოდა კონვენციის ამა თუ იმ ნორმის ისეთი განმარტება, რაც შესაძლოა არასახარბიელო ყოფილიყო სახელმწიფოსათვის. ამასთან, *ratione materiae*-ს ძალით კონვენცია იცავს მხოლოდ მასში მოცემულ უფლებებს და განამტკიცებს მასში ასახულ ვალდებულებებს ანუ იმ ვალდებულებებს რაზეც სახელმწიფოებმა თავის დროზე (ანუ კონვენციის ან დამატებითი ოქმების მიღების დროს) თანხმობა განაცხადეს.

ამდენად, სასამართლო შეეცადა (და წარმატებითაც) დაესაბუთებინა პოზიტიური ვალდებულების კონცეფციის არსებობა კონვენციის ტექსტში და თუ თავდაპირველად ამ ვალდებულებას ჰპოვებდა კონვენციის არსებითი ვალდებულების დამდგენ ნორმასა და პროცედურულ ნორმაში ოღონდ ამ უკანაკნელთან მიმართებით კონვენციის პირველი მუხლთან ერთობლიობაში, დღესდღეისობით როგორც პროცედურული, ისე არსებითი ნორმიდან გამომდინარე პოზიტიურ ვალდებულებას სასამართლო აფუძნებს კონვენციის ნორმასა და კონვენციის პირველ მუხლს.³⁰

კონვენციის პირველი მუხლის მიხედვით „მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები თავიანთი იურისდიქციის ფარგლებში ყველასთვის უზრუნველყოფენ ამ კონვენციის თავში განსაზღვრულ უფლებებსა და თავისუფლებებს“. მკვლევართა აზრით, საქმეებში *ასანიძე საქართველოს წინააღმდეგ* და *ილაშკუ და სხვები მოლდოვასა და რუსეთის წინააღმდეგ* კონვენციის პირველი მუხლის როგორც კონვენციის არსის სახე და როლი კიდევ უფრო მეტად გამოიკვეთა იმით, რომ ეს ნორმა წარმოადგენს სახელმწიფოთა ზოგადი ვალდებულებების (რომლებიც იმავდროულად პოზიტიური ვალდებულებები არიან) დამოუკიდებელ წყაროს.³¹ მაგალითად, *ასანიძის* საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში სასამართლომ დაადგინა, რომ პირველი მუხლი გულისხმობდა და მოითხოვდა ისეთი სახელმწიფოებრივი სისტემის შექმნას, რომელიც უზრუნველყოფდა კონვენციის სისტემის მოქმედებას მთელს მის ტერიტორიაზე და თითოეული მოქალაქის მიმართ.³²

²⁹ დანვრილებით იხ. *Akandji-Kombe J.F.*, Positive Obligations under ECHR, A Guide to the implementation of ECHR, Human Rights Handbooks, № 7, Council of Europe, 2007, 6.

³⁰ იქვე, 8.

³¹ იქვე, 9.

³² იქვე.

როგორც აღინიშნა, პოზიტიური ვალდებულება გამომდინარეობს სახელმწიფოს მოვალეობისაგან დაიცვას მის იურისდიქციის ქვეშ მყოფი პირები და სახელმწიფო შეძლებს ამ მოვალეობის შესრულებას თუ იგი უზრუნველყოფს კონვენციით დაცული უფლებების განხორციელებას კერძო პირებს შორის.³³ ამრიგად, პოზიტიური ვალდებულების თეორია განამტკიცებს კონვენციის კომპეტენციის გაფართოვების ტენდენციას კერძო პირთა შორის არსებული ურთიერთობების მონესრიგების მიმართ და სწორედ ამას ეწოდება „ჰორიზონტალური ეფექტი“.³⁴ უფრო პრაქტიკულად თუ განვმარტავთ, იმის გამო რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო აღეკვეთა სამართლებრივად თუ არსებითად კერძო პირის მიერ უფლების დარღვევა და იმის გამო რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო დამრღვევთა დასჯა, სახელმწიფოს წარმოეშობა რისკი პასუხი აგოს ევროპული სასამართლოს წინაშე.³⁵ ამიტომაც აკეთებს ჟან-ფრანსუა აკანდი-კონდე თავის ნაშრომში შემდეგ კატეგორიულ განცხადებას მასზე, რომ „პრეცედენტული სამართლის დღევანდელი მდგომარეობით, შეიძლება ითქვას, რომ ევროპული სასამართლოს მიერ კონვენციის ჰორიზონტალური ეფექტის დამკვიდრება და განვითარება, არის მთლიანად პოზიტიური ვალდებულების თეორიის შედეგი“.³⁶ ამ ანალიზიდან გამომდინარე ცხადია, რომ პოზიტიური ვალდებულების კონცეპციას დიდი ადგილი უკავია სასამართლოს მთელს საქმიანობაში.

3. პოზიტიური ვალდებულების პირველი საქმეები და „ოსმანის“ ტესტი

პოზიტიური ვალდებულების დოქტრინის გამოყენება სასამართლომ იმისთვის დაიწყო, რომ იგი კერძო პირთა შორის ურთიერთობების მიმართ სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა განესაზღვრა. მაგრამ შეიძლება თუ არა ამ დოქტრინის გამოყენება ქალთა უფლებების დასაცავად. ქალთა უფლებების დარღვევის მთელი რიგი შემთხვევები ხშირად ისეთ ურთიერთობებში ხდება, რომელიც სააშკარაოზე არ გამოდის ან შეიძლება მხოლოდ ხანგრძლივი დროის შემდეგ გამოვიდეს. გარდა ამისა, ქალთა უფლებების დარღვევის რიგი შემთხვევები სახელმწიფოებრივი სფეროს მიღმა – კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში – ხორციელდება.

პოზიტიური ვალდებულების კონცეფციის გამოყენება პრეცედენტულ სამართალში სასამართლომ 1979 წლიდან დაიწყო *მერქისისა და ეირის საქმეებში*.³⁷ ამ ორივე საქმეში სასამართლოს გადაწყვეტილება, თუნდაც დღეს მოქმედი სტანდარტებით, წინ უსწრებს თავის ეპოქას, რადგან ადამიანის უფლებების დაცვა კერძო პირთა ჩარევისაგან ან განუკუთვნილი (არარეგულაციური) იყო (*მერქისის საქმე*) ან არ შეეხებოდა სახელმწიფოს არაპირდაპირი ვალდებულების ზოგად საკითხს (*ეირის საქმე*).³⁸ ამასთან, საგულისხმოა ისიც, რომ ორივე ეს საქმე მეტ-ნაკლებად შეეხებოდა სწორედ ქალთა უფლებების დაცვის საკითხს.

³³ დანვრილებით იხ. *Akandji-Kombe J.F.*, Positive Obligations under ECHR, A Guide to the implementation of ECHR, Human Rights Handbooks, № 7, Council of Europe, 2007, 14.

³⁴ იქვე.

³⁵ იქვე, 15.

³⁶ იქვე.

³⁷ *Xenos D.*, The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights, Routledge, 2011, 22.

³⁸ იქვე.

ა. მერქსი ბელგიის წინააღმდეგ (1979 წლის 13 ივნისის გადაწყვეტილება,
საქმე № 6833/74)

სადავო პერიოდში ბელგიაში მოქმედი კანონმდებლობით დაუქორწინებელი დედისა და შვილის როგორც მშობლისა და შვილის, აგრეთვე სამემკვიდრეოსამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობისათვის მარტოოდენ დაბადების ფაქტი, აგრეთვე დაბადების მონმობაში დედის გვარის აღნიშვნა არ იყო საკმარისი. აუცილებელი იყო ბავშვის აღიარება დედის მიერ ან დედობის დადგენა სასამართლოს მიერ. ეს უკანასკნელი ხორციელდებოდა ბავშვის მიერ სრულწლოვანების მიღწევიდან 5 წლის განმავლობაში ან არასრულწლოვანი ბავშვის შემთხვევაში, საოჯახო საბჭოს თანხმობით. ამასთან, ბავშვი მემკვიდრეობის შეზღუდულ უფლებებს იძენდა მხოლოდ დედის ქონებასთან მიმართებით, მაგრამ არა დედის ნათესავების ქონებასთან მიმართებით. იმისთვის რომ ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვი გათანაბრებოდა ქორწინებაში დაბადებულ ბავშვს, საჭირო იყო დაკანონების პროცედურის გავლა, რასაც უცილობლად ესაჭიროებოდა დედის დაქორწინება.³⁹

როდესაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ იმსჯელა მოცემულ შემთხვევაზე კონვენციის მე-8 მუხლის განკუთვანადობის შესახებ, სწორად მაშინ მან მოიხმო პოზიტიური ვალდებულების კონცეფცია და სრულიად ცხადად განმარტა როგორც მისი არსი, ასე მისი განკუთვანადობა განსახილველ შემთხვევაზე.

კერძოდ, გადაწყვეტილების 31-ე აბზაცში სასამართლომ პირდაპირ აღნიშნა

„პირველი საკითხი, რომელიც უნდა გადაწყვიტოს სასამართლომ არის ის, ბუნებრივი კავშირი ალექსანდრა და პაულა მერქსებს შორის წარმოშობს თუ არა იმგვარ საოჯახო ცხოვრებას რასაც იცავს მე-8 მუხლი.

საოჯახო ცხოვრების უფლების გარანტირებით მე-8 მუხლი განაპირობებს ოჯახის არსებობას. სასამართლო სრულად ეთანხმება კომისიის დამკვიდრებულ პრეცედენტულ სამართალს ამ არსებით საკითხზე, კერძოდ, იმაზე, რომ მე-8 მუხლი არ განასხვავებს „კანონიერ“ და „არაკანონიერ“ ოჯახს. ასეთი დაყოფა შეუთავსებელი იქნებოდა სიტყვასთან „ყველას აქვს უფლება“ და ეს ასევე განმტკიცებულია მე-14 მუხლის მიერ იმის აკრძალვით, რომ კონვენციით გარანტირებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა დაექვემდებაროს დისკრიმინაციას ისეთი დაცული საფუძვლით როგორიცაა „დაბადება“. გარდა ამისა, სასამართლო შენიშნავს, რომ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა მიიჩნია მარტოხელა დედა და მისი შვილი ოჯახის ერთ-ერთ ფორმად, არანაკლებ სხვა სახის ოჯახისა (რეზოლუცია (70) 15, 1970 წლის 15 მაისი დაუქორწინებელი დედებისა და მათი შვილების სოციალური დაცვის შესახებ. აბზაცები I-10, II-5 და ა.შ.).

ამდენად, მე-8 მუხლი ვრცელდება „უკანონო“ ოჯახის „ოჯახურ ცხოვრებაზეც“ ისევე როგორც ვრცელდება „კანონიერი“ ოჯახის „ოჯახურ“ ცხოვრებაზე. გარდა ამისა, სადავო არაა რომ პაულა მერქსი პასუხისმგებლობით ზრუნავდა შვილზე, ალექსანდრაზე მისი

³⁹ Marckx v. Belgium, [1979], ECHR (HUDOC).

დაბადების მომენტიდან და აგრძელებდა მასზე ზრუნვას, რაც მიუთითებს, რომ ნამდვილი ოჯახი არსებობდა და ამჟამადაც არსებობს მათ შორის.

დასადგენია მარტოოდენ ის, თუ რა იგულისხმება, რას ითხოვს ბელგიის კანონმდებლობა ტერმინით „დაცულ იქნეს“ საოჯახო ცხოვრება თითოეულ იმ მიმართულებაში, რომელიც განაცხადშია მოცემული.

მე-8 მუხლის პირველ აბზაცში იმის გაცხადება, რომ დაცულ იქნეს საოჯახო ცხოვრება მიუთითებს იმაზე, რომ პირველ რიგში სახელმწიფოს არ შეუძლია ჩაერიოს ამ უფლების განხორციელებაში გარდა იმ მკაცრი პირობებით რაც მოცემულია მე-2 აბზაცში. როგორც სასამართლომ განაცხადა „ბელგიის ლინგვისტურ საქმეში“ ამ მუხლის მიზანი „არსებითად“ ისაა, რომ დაიცვას ინდივიდი საჯარო ხელისუფლების თვითნებური ჩარევისაგან (1968 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება, სერია ა, № 6, გვ. 33 აბზაცი 7). მიუხედავად ამისა, ის არა მხოლოდ აიძულებს სახელმწიფოს თავი შეიკავოს ასეთი ჩარევისაგან: გარდა ამ უპირველესად ნეგატიური ვალდებულებისაგან, შეიძლება არსებობდეს პოზიტიური ვალდებულებები, რომლებიც განუყოფელია ოჯახური ცხოვრების ეფექტური „დაცვისათვის“.

სხვა საკითხებთან ერთად, ეს იმას ნიშნავს, რომ როდესაც სახელმწიფო განსაზღვრავს მისი შიდა სახელმწიფოებრივი სამართლებრივი სისტემით გარკვეული საოჯახო კავშირების მიმართ გამოყენებად სამართლებრივ რეჟიმს როგორცაა დაუქორწინებელი დედა და მისი შვილი, მან უნდა იმოქმედოს იმგვარი დაფიქრებით, რომ შესაბამის პირებს შესაძლებლობა მისცეს წარმართონ ნორმალური ცხოვრება. როგორც ეს გათვალისწინებულია მე-8 მუხლით, ოჯახური ცხოვრების „დაცვა“ კონკრეტულად, სასამართლოს აზრით, გულისხმობს შიდა სამართალში ისეთი სამართლებრივი გარანტიების არსებობას, რომლებიც უზრუნველყოფს ბავშვის დაბადების მომენტიდან მის ინტეგრაციას მის ოჯახში. ამ მხრივ, სახელმწიფოს ბევრი არჩევანი აქვს მაგრამ კანონი, რომელიც ეწინააღმდეგება ასეთ მოთხოვნებს, არღვევს მე-8 მუხლის პირველ აბზაცს, იმის საჭიროების გარეშე, რომ შემონმდეს იგი მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილთან შესაბამისობის თვალსაზრისით.

ამდენად, მე-8 მუხლი განკუთვნილია რა მოცემული საქმისათვის, სასამართლო დეტალურად განიხილავს განმცხადებლის პრეტენზიებს ამ მუხლის ფარგლებში“.

მოცემული აბზაციდან სრულიად ცხადი და ნათელია, რომ სასამართლომ პირდაპირ მიუთითა სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებაზე დაიცვას „ოჯახური“ ცხოვრება ისეთი კანონმდებლობის შექმნით, რომელიც უზრუნველყოფს მათ შორის ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვისა და მისი მშობლის უფლებების განუხრელ დაცვას.

ბ. ეირი ირლანდიის წინააღმდეგ (1979 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, საქმე № 6289)

საქმის განხილვის მომენტისათვის ირლანდიაში მოქმედი კანონმდებლობით განქორწინებისათვის აუცილებელი იყო საგანგებო პროცედურის გავლა მაღალ სასამართლოში, სადაც სტატისტიკის მიხედვით, 250 განხილულ საქმეში, მოსარჩელეს ყოველთვის ჰყავდა ადვოკატი.

ვინაიდან მოცემულ შემთხვევაში ქ-ნ ეირის არ ჰქონდა შესაძლებლობა აეყვანა ადვოკატი და მისი მეშვეობით დაეცვა თავისი უფლებები, მან მიმართა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სა-სამართლოს მე-6 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევის შესაფასებლად. სასამართლომ 26-ე აბზაცში განმარტა შემდეგი

„24-ე აბზაცის ბოლოს გაკეთებული დასკვნა, ამდენად, არ გულისხმობს რომ სახელმწი-ფო ვალდებულია უზრუნველყოს უფასო იურიდიული დახმარება ყველა იმ დავასთან მიმართებით, რაც „სამოქალაქო უფლებებს“ უკავშირდება.

იმისათვის, რომ დადგენილ იქნეს ასეთი შორსმიმავალი ვალდებულების არსებობა, სა-სამართლოს აზრით, ეს წინააღმდეგობაში მოვიდოდა იმ ფაქტთან რომ კონვენცია შეიცავს არცერთ დებულებას ამ სახის დავებზე იურიდიული დახმარების განწევაზე – მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტი ეხება მხოლოდ სისხლის სამართლებრივ პროცედურას. მაგრამ მიუხედავად სამოქალაქო სამართალწარმოებისათვის ანალოგიური მუხლის არქონისა, მე-6 მუხლის პირველმა პუნქტმა შესაძლებელია ზოგჯერ სახელმწიფო აიძულოს უზრუნველყოს ადვოკატის დახმარება, როდესაც ასეთი დახმარება განუყოფელია სასამართლოსათვის ეფექტური მისწავლობისათვის იმის გამო რომ ან იურიდიული წარმომადგენლობა სავალ-დებულოა როგორც ამას ადგილი აქვს წვერი სახელმწიფოების შიდა სამართლის მიხედვით ზოგიერთი სახის დავის მიმართ, ან საქმის ან პროცედურის სირთულის გამო.

რაც შეეხება ირლანდიის დათქმას მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მიმართ, იგი არ შეიძლება განმარტებულ იქნეს ისე, რომ გავლენას ახდენდეს მე-6 მუხლის პირველ ნაწილზე და ამდენად, განკუთვნილი არაა მოცემული შემთხვევისათვის“.⁴⁰

ეირის საქმეში მოყვანილი სასამართლოს განმარტებაც პირდაპირ მიუთითებს სახელ-მწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებაზე ზოგიერთ შემთხვევაში განახორციელოს უფასო იური-დიული დახმარება სამოქალაქო უფლებების განსაზღვრის საკითხებზეც.

მიუხედავად ზემოხსენებულ საქმეებში გამოყენებული მიდგომებისა, საქმე „ოსმანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ აღმოჩნდა ის ფუძემდებლური ეტაპი, როდესაც სა-სამართლომ უკვე მეტად კონკრეტულად მიუთითა, თუ რას შეიძლება იგი გულისხმობდეს სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების ცნებაში. ამ მიდგომას მკვლევართა ნაწილი „ოსმანის ტესტს“ უწოდებს.⁴¹

საქმე შეეხებოდა ფსიქიკური პრობლემების მქონე სკოლის მასწავლებლის მიერ უფრო-სი მასწავლებლისა და მისი შვილის, აგრეთვე სკოლის მოსწავლის მშობლის მკვლელობას და ამავე მოსწავლის სხეულის მძიმე დაზიანებას. ამ მოვლენებს წინ უძღვოდა ამ მასწავლებლის სხვადასხვა ისეთი ქმედება, რომელიც ცნობილი იყო სამართალდამცავი ორგანოებისათვის და წარმოქმნიდა ეჭვის საფუძველს, რომ იგი უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენას ისახავდა მიზნად.

⁴⁰ Airey v Ireland, [1979], ECHR (HUDOC).

⁴¹ იხ. Xenos D., The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights, Routledge, 2011, 110.

116-ე აბზაცში ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განმარტა შემდეგი „იქ სადაც ადგილი აქვს ბრალდებას, რომ სახელმწიფომ დაარღვია თავისი პოზიტიური ვალდებულება დაეცა სიცოცხლე მისი იმ მოვალეობის კონტექსტში, რომ აღკვეთოს და ჩაახშოს პირების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები, უნდა დადგინდეს სასამართლოსათვის მისაღები ფორმით, რომ სახელმწიფომ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა იდენტიფიცირებადი პირის ან პირების სიცოცხლის ნამდვილი და დაუყოვნებლივი საფრთხის არსებობის შესახებ მესამე პირთა დანაშაულებრივი ქმედების შედეგად და რომ სახელმწიფომ არ მიიღო ზომების მისი კომპეტენციიდან გამომდინარე, რომელიც გონივრული განსჯის შედეგად, მოსალოდნელი იქნებოდა ამგვარი რისკის თავიდან ასაცილებლად“.⁴²

„ოსმანის ტესტის“ არსი ისაა, რომ ცოდნა არის უმთავრესი ელემენტი, რაც განმსაზღვრელია სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების წარმოშობისათვის.⁴³

4. ქალთა უფლებების დაცვის ევოლუცია პრეცედენტულ სამართალში

პოზიტიური ვალდებულების არსისა და ქალთა უფლებების დაცვის საქმეებისადმი მისი განკუთვნიანობის შემდეგ, მოცემულ თავში მოკლედ განვიხილავთ პრეცედენტული სამართლის ევოლუციას ქალთა უფლებების დაცვის კუთხით.

საქმე *კონტროვა სლოვაკეთის წინააღმდეგ* იყო უშუალოდ ქალთა უფლებების დაცვისაკენ მიმართული ერთ-ერთი პირველი საქმე და მიუხედავად იმისა, რომ ამ საქმეში მე-2 მუხლის დარღვევა დადგინდა არა განმცხადებელთან, არამედ მის შვილებთან მიმართებით, ეს საქმე მაინც მიიჩნევა როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საქმე ქალთა უფლებების დაცვის კუთხით, განსაკუთრებით ოჯახური ძალადობის აღკვეთის თვალსაზრისით.

მოცემულ საქმეში, განმცხადებელმა ჯერ წერილობით შეატყობინა პოლიციის ადგილობრივ განყოფილებას იმის შესახებ, რომ ქმარმა იგი სცემა (თუმცა მანვე განცხადება მოგვიანებით გაიტანა პოლიციის მუშაკის რჩევით) და შემდეგ, ტელეფონით შეატყობინა პოლიციის ადგილობრივ განყოფილებას, რომ ქმარი მას და მათ შვილებს მოკვლით ემუქრებოდა. პოლიციამ იგი მის მშობლებთან გადაიყვანა და მეორე დღეს წერილობითი ჩვენება ჩამოართვა. რამდენიმე დღის შემდეგ ქმარმა მათი ორი შვილი ცეცხლსასროლი იარაღით მოკლა და თავი მოიკლა.

გადაწყვეტილების დასაბუთებისას სასამართლომ პოზიტიური ვალდებულების ხასიათი მიანიჭა მე-2 მუხლის პირველ ნაწილს და აღნიშნა, რომ „2.1 მუხლის პირველი წინადადება ავალდებულებს სახელმწიფოს რომ არა მარტო თავი შეიკავოს განზრახი და უკანონო მოკვლისაგან, არამედ მიიღოს შესაბამისი ზომები მის იურისდიქციაში მყოფი პირების სიცოცხლის დასაცავად. ეს მოიცავს სახელმწიფოს უპირველეს ვალდებულებას დაიცვას სიცოცხლის უფლება ეფექტური სისხლისსამართლებრივი დებულებების არსებობით რათა აღკვეთოს პი-

⁴² Osman v. United Kingdom, [1998], ECHR (HUDOC).

⁴³ Xenos D., *The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights*, Routledge, 2011, 111.

როვნების წინააღმდეგ სამართალდარღვევის ჩადენა ასეთი დებულებების დარღვევის აცილების, შეკავებისა და დასჯისათვის შექმნილი სამართალდამცავი მექანიზმის მხარდაჭერით“.⁴⁴

გაიმეორა რა „ოსმანის ტესტი“, სასამართლომ დაასკვნა, რომ პოლიციის მიერ შესაბამისი ზომების გაუტარებლობამ გამოიწვია კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა. საგულისხმოა, რომ განმცხადებელი ასევე ითხოვდა კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევის დადგენას, მაგრამ ვინაიდან ამ მუხლის დარღვევას მხარე ამყარებდა იგივე ფაქტობრივ გარემოებებს, რაც სასამართლომ მე-2 მუხლის დარღვევად მიიჩნია, სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღარ იყო აუცილებლობა საქმის გარემოებების ცალკე მე-8 მუხლით განსახილველად. იქვე, რომ იმის გამო სახელმწიფოში არ არსებობდა ეფექტური საშუალება განმცხადებლის მიერ არაქონებრივი ზიანის მოთხოვნისათვის, სასამართლომ ასევე დარღვეულად მიიჩნია კონვენციის მე-13 მუხლი, მე-2 მუხლთან მიმართებით.

სასამართლოს ასეთი მიდგომა კიდევ უფრო გაფართოვდა მომდევნო საქმეში *ბევაკა და ს. ბულგარეთის წინააღმდეგ*. მკვლევართ აზრით, ეს საქმე *ოპუზის* საქმესთან ერთად მიიჩნევა როგორც გარდამტეხი ეტაპი როგორც კონვენციის ისე საერთაშორისო სამართლისათვის, ჩამოთვლის რა რამდენიმე ცხად მინიმუმს რომლებიც პრაქტიკულ

არსს ანიჭებენ სახელმწიფოს მიერ დაცვის, გამოძიებისა და დევნის პრინციპების განმტკიცების შეფასებას⁴⁵.

საქმეში *ბევაკა და ს. ბულგარეთის წინააღმდეგ* განმცხადებელმა ქალბატონმა შეიტანა განცხადება განქორწინებაზე, რომლის დროსაც ასევე მოითხოვა დროებითი ღონისძიების სახით ბავშვის (მეორე განმცხადებელი, „ს“-ი) საცხოვრებელ ადგილად დედის საცხოვრებელი ადგილის განსაზღვრა. ადგილობრივმა სასამართლოებმა დროულად ვერ მოახერხეს დროებითი ღონისძიების საკითხის გადაწყვეტა, რამაც გამოიწვია უამრავი კონფლიქტი და დავა განმცხადებელსა და მის ქმარს შორის, განმცხადებლისათვის ფიზიკური შეურაცხყოფის მიყენება, აგრეთვე ბავშვის მიმართ არასათანადო მოპყრობა გამოიწვია.

სასამართლომ ამჯერად უკვე მოიხმო მე-8 მუხლი და განმარტა, რომ „პირადი ცხოვრების კონცეფცია მოიცავს პირის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ერთიანობას. გარდა ამისა, ხელისუფლების პოზიტიური ვალდებულება – გამომდინარე ზოგჯერ მე-2 და მე-3 მუხლებიდან, ხოლო ზოგჯერ გამომდინარე მარტოოდენ 8 მუხლიდან ან მე-3 მუხლთან ერთობლიობაში – შეიძლება მოიცავდეს ვალდებულებას შეინარჩუნოს და გამოიყენოს პრაქტიკაში შესაბამისი სამართლებრივი გარემო, რომელიც დაიცავს პირებს სხვა კერძო პირთა ძალადობის აქტებისაგან“⁴⁶. საბოლოოდ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ გააკრიტიკა რა ადგილობრივი სასამართლოების მიერ დროებითი ღონისძიებების განხორციელების შეუძლებლობა 8 თვეზე მეტი დროის მანძილზე, დაასკვნა, რომ ასეთმა უმოქმედობამ ცუდად იმოქმედა

⁴⁴ *Kontrova v. Slovakia*, [2007], ECHR (HUDOC), § 49.

⁴⁵ *Hasselbacher L.*, State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence and International Legal Minimums of Protection, 8 *Nw.J.Int'l Hum. Rts.* 190, 2010, 203, <<http://scholarlycommons.la.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>> [20.04.2017].

⁴⁶ *Bevaqua and S. v. Bulgaria*, [2008], ECHR, (HUDOC), § 65.

როგორც განმცხადებელზე, ისე მის შვილზე და არასაკმარისი ღონისძიებების გაუტარებლობა ხელისუფლების მხრიდან ქმრის მოქმედებების მიმართ უთანაბრდებოდა განმცხადებლისთვის დახმარების განწევაზე უარს, რაც ეწინააღმდეგებოდა მე-8 მუხლით განსაზღვრულ სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას დაეცვა პირადი და ოჯახური ცხოვრება.

აქვს უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ იმავე საფუძვლებით განმცხადებელი ითხოვდა მე-6 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევის აღიარებასაც პროცედურების არაგონივრული დროით გაგრძელებიდან გამომდინარე. თუმცა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მართალია 8 თვეზე მეტ ხანს დროებითი ღონისძიების საკითხის გადაუჭრელობა არღვევდა მე-8 მუხლს, მაგრამ მე-6 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევისათვის ეს საკმარისი არ იყო, ვინაიდან ეს მუხლი შეეხებოდა სამოქალაქო დავის არსებით გადაწყვეტას. არსებითად დავის გადაწყვეტა კი სასამართლომ აზრით, საბოლოო ჯამში, გონივრულ ვადაში განხორციელდა.

როგორც ვხედავთ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო საქმის თავისებურებების გათვალისწინებით თანდათან სულ უფრო და უფრო ზრდიდა იმ ნორმატიულ ბაზას, რომლის დარღვევაც შეიძლება გამოიწვიოს ქალთა უფლებების დარღვევამ. ამ მხრივ ყველაზე უფრო შორს მიმავალი და თამამი დასკვნები სასამართლომ გააკეთა თავის ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ და აღიარებულ გადაწყვეტილებაში საქმეზე *ოპუზი თურქეთის წინააღმდეგ*. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მიხედვით, განმცხადებელი ქალბატონი და მისი დედა სისტემატიურად იყვნენ ქმრის (სიძის) ფიზიკური შეურაცხყოფის მსხვერპლი, რის გამოც წარიმართა უამრავი გამოძიება ქმრის წინააღმდეგ, რომელთან ერთ-ერთი მოძალადის სამთვინი პატიმრობის შეფარდებით დასრულდა, რაც საბოლოოდ ჯარიმით იქნა შეცვლილი. საბოლოოდ უამრავი საჩივრისა და გამოძიების მიუხედავად, მოძალადემ ცეცხლსასროლი იარაღით მოკლა მეუღლის დედა. ამ სისხლის სამართლის საქმის განხილვის დროისათვის იგი იმყოფებოდა თავისუფლებაში წინასწარი პატიმრობის მაქსიმალური ვადის გასვლის გამო მიუხედავად იმისა, რომ მას შეფარდებული ჰქონდა 15 წლით თავისუფლების აღკვეთა და ჯარიმა.

სასამართლომ იმსჯელა როგორც მე-2, ისე მე-3 მუხლის დარღვევებზე და როგორც ზემოთ მოყვანილ კაზუსებში, აქაც ამ მუხლების დარღვევა დაადგინა. მაგრამ მოცემული საქმე სწორედ იმით განსხვავდება სხვა საქმეებისაგან, რომ სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა კონვენციის მე-14 მუხლზე და ქალთა უფლებების დაცვის კუთხით, მე-2 და მე-3 მუხლებთან მიმართებით პირველად თავის არსებობის მანძილზე, მე-14 მუხლის დარღვევაც დაადგინა.

სასამართლომ მოიხმო არაპირდაპირი დისკრიმინაციის კლასიკურ საქმეში „დ.ჰ. და სხვები ჩეხეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“ განვითარებული მსჯელობა დისკრიმინაციის შემადგენლობის შესახებ, აგრეთვე დაეყრდნო ქალთა ძალადობის აღმოფხვრის კომიტეტის განმარტებას მასზედ, რომ ქალთა მიმართ ძალადობა ქალის დისკრიმინაციის ერთ-ერთი ფორმაა. სასამართლომ აგრეთვე მოიხმო გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის 2003/45 რეზოლუცია, სადაც აღინიშნა, რომ „ქალთა მიმართ ძალადობის ნებისმიერი გამოვლინება დგება ქალთა დე ფაქტო და დე იურე დისკრიმინაციისა და იმ დაბალი სტატუსის ქრილში,

რაც ქალებს აქვთ მინიჭებული საზოგადოებაში და კიდევ უფრო მწვავედ ის დაბრკოლებების გამო რასაც ქალები აწყდებიან სახელმწიფოსაგან დახმარების განწევის პროცესში⁴⁷.

სასამართლომ, სხვა მტკიცებულებებთან ერთად განიხილა რა ორი არასამთავრობო ორგანიზაციის მიერ მიღებული დასკვნები და სტატისტიკური მასალა და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ზოგადი და დისკრიმინაციული სამართლებრივი პასიურობა თურქეთში, მართალია პირდაპირი განზრახვის გარეშე, მაგრამ ძირითადად მაინც შეეხებოდა ქალებს. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ განმცხადებლისა და მისი დედის მიერ განცდილი ძალადობა უნდა ჩათვლილიყო ქალთა მიმართ ძალადობად, რაც ქალების დისკრიმინაციის ერთ-ერთი ფორმას წარმოადგენდა.⁴⁸

მოცემულ საქმე ქალთა უფლებების დაცვის თემაზე მომუშავე იურისტთა დიდი ინტერესის საგნად იქცა და მრავალ გამოკვლევას დაუდო საფუძველი. „ოპუზის საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებას სრულიად ცხადი სოციალური დანიშნულება გააჩნია. კონვენციით მინიჭებული უფლებების სათანადოდ დაუცველობა შეიძლება გამოიწვიოს სოციალური ინსტიტუტებისა და პრაქტიკაში არსებული დისკრიმინაციამ. სისტემური დისკრიმინაციის დადასტურება შესაძლებელია ოჯახური ძალადობისაგან ქალთა დაცვის შესახებ სამართალდამცავი უწყებების საქმიანობის ხარვეზების შესახებ მოხსენებებისა და სტატისტიკის წარდგენით“.⁴⁹

ამდენად, სასამართლომ ქალთა უფლებების დარღვევის შედეგად თავიდან მხოლოდ მე-2 მუხლის დარღვევას დააფიქსირა, მაგრამ თანდათან, საქმეებისა სიმძიმის ზრდასთან ერთად მეთოდურად გაზარდა დარღვევების ნორმატიული ბაზა და მე-3 მუხლთან ერთად, მე-8 მუხლის დარღვევაც დაადგინა. საბოლოოდ კი მე-2 და მე-3 მუხლებთან დაკავშირებით, მან ასევე დაუშვა მე-14 მუხლის დარღვევის დაფიქსირების შესაძლებლობაც. ნორმატიული ბაზის ასეთი გაფართოება პოზიტიურად მოქმედებს ქალთა უფლებების დაცვისა და ნახალისების მიმართულებით.

5. დასკვნა

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ქალთა უფლებების დაცვის მრავალ მექანიზმთან თანაარსებობის მიუხედავად ისეთი რეგიონალური ინსტრუმენტი როგორცაა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო რჩება ქალთა უფლებების დაცვის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ეფექტურ ტრიბუნალად. მართალია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის ტექსტში სახელდებით არაა მოყვანილი რაიმე დებულება ქალთა უფლებების შესახებ, მაგრამ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების დოქტრინის შემოღებითა და თავდაპირველივე საქმეებში მისი დანერგვით მიაღწია იმას, რომ სახელმწიფოები პასუხს აგებენ მათი იუ-

⁴⁷ Opuz v. Turkey, [2009], ECHR (HUDOC) § 188.

⁴⁸ იქვე, § 200.

⁴⁹ *Abdel-Monem, T., Opuz v. Turkey: Europe's Landmark Judgment on Violence Against Women, Human Rights, Brief 17, No. 1, 2009, 29-33.*

რისდიქციის ქვეშ მყოფი ქალებისათვის არა მარტო სახელმწიფოს წარმომადგენლების მიერ, არამედ კერძო პირების მიერ ქალთა მიმართ კონვენციის დარღვევისათვის. ამასთან, თუ თავიდან კონვენციური დაცვა ძირითადად მოიცავდა ე.წ. ძირითად უფლებებს⁵⁰ – მე-2 და მე-3 მუხლს, დროთა განმავლობაში, საქმეთა მრავალფეროვნებისა და სიმძიმის ზრდის შედეგად, გამოსაყენებელმა ნორმატიულმა ბაზამ ევოლუცია განიცადა და აგრეთვე მოიცვა მე-8 მუხლი და მე-14 მუხლი (მე-2 და მე-3 მუხლებთან მიმართებით). ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით დანამდვილებით შეიძლება იმის თქმა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო მტკიცედ იცავს ქალთა უფლებებს და ამ საქმეში სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების დოქტრინის როლი განუზომელია.

ბიბლიოგრაფია

1. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია, 1950 წ.
2. ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია, 1969 წ.
3. საერთაშორისო პაქტი პოლიტიკურ და სამოქალაქო უფლებათა შესახებ, 1966 წ.
4. კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, 1979 წ.
5. *Abdel-Monem T., Opuz v. Turkey: Europe's Landmark Judgment on Violence Against Women*, Human Rights Brief 17, no. 1 (2009), 29-33.
6. *Akandji-Kombe J-F., Positive Obligations under ECHR. A Guide to the Implementation of ECHR*, Human Rights Handbooks, No. 7, Council of Europe, 2007, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15.
7. *Cook R.J., Women's International Human Rights Law: The Way Forward* წიგნში: *Cook R.J.(ed.), Human Rights of Women, National and International Perspectives*, University of Pennsylvania Press, 1994, 3.
8. *Fitzpatrick J., The Use of International Human Rights Norms to Combat Violence Against Women*, წიგნში: *Cook R. J. (ed.), Human Rights of Women, in National and International Perspectives* University of Pennsylvania Press, 1994, 532.
9. *Hasselbacher L., State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence and International Legal Minimums of Protection*, 8 Nw.J.Int'l Hum. Rts. 190 (2010), 192, <<http://scholarlycommons.la.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>>.
10. *McQuigg R.J.A., International Human Rights Law and Domestic Violence, The Effectiveness of International Human Rights Law*, Routledge 2011, 2, 4, 16, 17, 18.
11. *Xenos D., The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights*, Rutledge, 2011, 19-22.
12. *Van Leewen F., Women's Rights are Human Rights!: The practice of the United Nations Human Rights Committee and the Committee of Economic, Social and Cultural Rights*, წიგნში: *Hellun A., Aasen N.S. (eds.), Women's Human Rights. CEDAW in International, Regional and National Law*, Cambridge University Press, 2012, 246.
13. *Vegleris P., "Twenty Years" – Experience of the Convention and Future Prospects*, ციტირებულია: *Robertson A.H. (ed.), Privacy and Human Rights (Reports and Communications Presented at the Third International Colloquy about the European Convention on Human Rights, 30 September – 3 October,*

⁵⁰ <http://www.echr.coe.int/Documents/Priority_policy_ENG.pdf> [19.04.2017].

- 1970), Manchester: Manchester University Press 1973, 382; მიითებულება წიგნში: *Xenos D.*, *The Positive Obligations of the State under the European Convention of Human Rights*”, Routledge, 2011, 19.
14. *Marckx v. Belgium*, [1979], ECHR (HUDOC).
  15. *Airey v Ireland*, [1979], ECHR (HUDOC).
  16. *Osman v. United Kingdom*, [1998], ECHR (HUDOC).
  17. *Kontrova v. Slovakia*, [2007], ECHR (HUDOC).
  18. *Bevaqua and S. v. Bulgaria*, [2008], ECHR (HUDOC).
  19. *Opuz v. Turkey*, [2009], ECHR (HUDOC).
  20. ქალთა დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტის (CEDAW) კომუნიკაცია *X. and Y. v. Georgia*, [2015], #24/2009.
  21. <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c=#n1359128122487_pointer>.
  22. <http://www.echr.coe.int/documents/anni_book_content_eng.pdf>.
  23. <http://www.echr.coe.int/Documents/Priority_policy_ENG.pdf>.